

А. П. БОВТРУК, канд. іст. наук, проф.

Л. А. ЛЮЛЬКА, докторант

(Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ)

ОСВІТА — ШЛЯХ У МАЙБУТНЄ

Наукові праці МАУП, 2001, вип. I, с. 278–280

Навчання, як підкреслював В. Сухомлинський, — не механічне передавання знань учителем учневі, а складні моральні відносини.

Тільки з вірою в учня і підтримкою його зусиль можна “олюднити”, вмотивувати стосунки у навчальному процесі. Позиція гуманного вчителя — за зовнішніми ознаками визначити внутрішній стан учнів, уміти знаходити душевний контакт, спрямовувати свої зусилля не на боротьбу з поганим, а на зміцнення, розширення доброго, розумного, що є в кожній дитині.

Неодмінна умова особистісно-орієнтованого спілкування вчителя з учнями — вміння володіти словом. Точність, доступність, однозначність запитань учителя є дуже важливими, але не достатніми характеристиками педагогічного мовлення. Без емоційно-стимулюючого впливу слова не можна створити на уроці сприятливий клімат, викликати інтелектуальні почуття: здивування, захоплення, сумнів, очікування нового. Про що б не розмовляв учитель з учнями, він має знаходити найточніше і найсправедливіше слово. Нерозбірливість висловлювань, багатослівність, словесні штампи знецінюють найкращі наміри. Економно й точно користується словом учитель-майстер: доречна пауза, виразне мовлення, точний жест, яскрава інтонація, гумор.

Гуманне педагогічне мислення зосереджене на інтересах учнів, що має позначитися і на технології навчання, певною мірою змінити його. А саме: вчитель стає невидимим диригентом, який уміє вчасно почути, помітити, підправити, підтримати кожного виконавця, організувати співпрацю учнів.

Однією з причин труднощів, на які натрапляють учні у навчанні, є те, що знання часто залишаються для них нерухомим вантажем, нагромаджуються мовби “про запас”, “не йдуть в обіг”, не застосовуються (передусім для здобування нових знань). У практиці навчально-виховної роботи для багатьох учителів поняття “знати” означає “вміти

відповідати” на поставлені запитання. Такий погляд штовхає вчителя на односторонню оцінку розумової праці й здібностей учнів: здібним і знаючим вважається той, хто вміє зберігати знання в пам’яті і на першу вимогу вчителя “викласти” їх. До чого це веде на практиці? До того, що знання мовби відчужується від духовного життя учня, від його інтелектуальних інтересів. Опанування знань перетворюється для учнів в обтяжливе, надокучливе заняття, від якого хочеться швидше звільнитися.

Треба насамперед змінити погляд на суть понять “знання”, “знати”. Знати — це значить уміти застосовувати знання. Про знання можна говорити лише тоді, коли вони стають чинником духовного життя, захоплюють думку, пробуджують інтерес. Активність, життєвість знань — це вирішальна умова того, щоб вони повсякчас розвивалися, поглиблювалися. Знання лише тоді й живуть, коли розвиваються й поглиблюються. Тільки за умови розвитку знань здійснюється закономірність: чим більшими знаннями володіє учень, тим легше йому вчитися.

Треба прагнути до того, щоб знання не перетворювалися у нерухомий, мертвий багаж, а “жили” в розумовій праці учня, у духовному житті колективу, у взаєминах учнів, у тому живому і безперервному процесі обміну духовними багатствами, без якого не можна собі уявити повноцінного інтелектуального, морального, емоційного, естетичного розвитку.

У практичній роботі досвідчених учителів спрямованість навчання і виховання виявляється в тому, що у розумовій праці перше місце посідає не заучування, не запам’ятовування чужих думок, а роздуми самого учня як жива творчість, як пізнання предметів, речей, явищ навколишнього світу за допомогою слова, як пізнання у зв’язку з цим найтонших відтінків самого слова.

Освіта — це шлях у майбутнє, це спосіб життя. Це надія на можливість подолання глобальної кри-

зи сучасної цивілізації, на створення необхідних умов для виживання і подальшого безпечного розвитку людства. У відкритому, швидкоплинучому світі, де майбутнє не може бути точно передбачене, а теперішнє має кілька потенціальних ліній розвитку, людина знаходиться у ситуації постійного вибору, пошуку найоптимальнішого рішення відповідно до умов, що змінюються. Сучасна освіта передбачає передусім відкритість майбутньому, а її подальший розвиток тісно пов'язаний з подоланням закритості і наданням процесу навчання відкритого творчого характеру. Традиційна система освіти це завдання з достатньою ефективністю вирішити не може. Сучасна освіта — це соціальний інститут, який виконує соціальну, інформаційну, економічну і культурну функції у суспільстві в їх новому якісному стані. Соціальна функція освіти полягає в участі у процесах соціалізації особистості і підтримці соціально-статусної структури суспільства. У сучасному суспільстві подібна соціалізація має подвійний характер: технологічно культурний і політичний. Основне протиріччя полягає тут в тому, що громадянська соціалізація спрямована на формування стереотипу соціальної легітимності особистості, свідомого включення її в систему соціальних відносин, водночас технологічно культурний характер спрямований на подолання існуючого стереотипу. Тому сучасна освіта повинна розв'язати це протиріччя: суспільство вимагає притоку соціально активних членів, які лояльні до існуючої соціально-політичної структури і здатні виконувати свої функції на необхідному культурно-технологічному рівні. Інформаційна функція освіти визначається тим, що зараз, як вважають деякі вчені, на початку третього тисячоліття практично здійснено перехід від індустріального суспільства до інформаційного. Інформатика вже є ядром нового комплексу наукових дисциплін, який стане науковою базою інформаційного суспільства. Освіта перестає бути засобом засвоєння готових загальнонавчаних знань. Освіта стає способом постійного, безперервного обміну інформацією між людьми протягом всієї їх життєдіяльності і передбачає не лише засвоєння отриманих знань, а й віддачу своїх в обмін на отримані. Сьогодні економічна функція полягає у формуванні соціально-професійної структури і працівника, який володіє не лише необхідними знаннями, навичками та вміннями (з чим традиційна система освіти повністю справлялася), а й методологією творчого розв'язання проблемних ситуацій, вмінням самостійно моделювати май-

бутні соціально-економічні процеси, орієнтовані на перспективу.

Культурна функція полягає у тому, щоб використати матеріальні і духовні цінності з метою соціалізації та формування творчих здібностей людини паралельно з можливостями нових інформаційних технологій, що відкривають необмежені перспективи для нетрадиційних підходів в освіті з метою забезпечення найповнішої соціально-професійної та загальнокультурної самореалізації особистості.

Створення перспективної системи освіти, здатної підготувати населення нашої планети до життя у зовсім нових умовах постіндустріальної цивілізації, — одна з найважливіших і найактуальніших проблем сучасного суспільства, розв'язання якої можливе лише на рівні державної політики. Державна освітня політика — це соціальний інститут, завдяки якому реалізується діяльність держави у напрямку створення світоглядно-технологічних основ соціалізації населення.

Новий погляд на розвиток освіти, як зазначає В. Солдаткін, визначається наступними обставинами.

1. Грандіозні соціальні та науково-технічні зміни відповідно вплинули на умови суспільного розвитку і прискорили прогрес в освіті. Подальший розвиток демократії та ринкових відносин, досягнення гармонії особистості і суспільства у злагоді з природою можливі лише на основі широкої фундаментальної і цілісної освіти, здатної реалізувати потребу людини у зміні сфер діяльності протягом усього її життя. Підвищення загального рівня освіченості суспільства, ліквідація односторонності у його психологічних установах нададуть суспільству необхідну стабільність, контактам людей — необхідну толерантність, а кожній людині — істинну свободу думки і дії.

2. Змінилися вимоги до сучасних систем освіти. Нова освітня парадигма повинна відображати потреби людської цивілізації, що ввійшли в XXI ст. Специфіка перспективної системи освіти, очевидно, полягає у тому, що освітня система повинна бути здатна не тільки озброювати знаннями, а й внаслідок постійного і швидкого їх оновлення формувати потребу і можливість безперервної самоосвіти. В результаті освіта має стати таким соціальним інститутом, який був би здатний надавати людині різноманітні набори освітніх послуг, що дають змогу вчитися безперервно, забезпечувати широким масам можливість отримання післявузівської та додаткової освіти.

3. Зросла роль інформаційних компонентів освіти. Темпи технологічного і науково-технічного прогресу сьогодні такі, що багато знань втрачають актуальність уже через 2–3 роки. Не враховувати цей фактор у перспективній системі освіти неприпустимо. Тому немає сумніву у тому, що у перспективній системі фундаментальної освіти повинні домінувати інформаційні компоненти: жити і працювати випускникам цієї системи доведеться вже в інформаційному суспільстві, де пріоритетну роль будуть грати фундаментальні знання про інформаційні процеси у суспільстві та нові інформаційні технології.

4. Об'єктивно необхідною стала потреба у випереджувачій освіті. Ідея випереджувачої освіти є однією з принципово важливих і конструктивних у стратегії подальшого розвитку сучасної системи освіти. Суть її полягає у тому, щоб забезпечити випереджувачий характер розвитку системи освіти на тлі інших факторів, які зумовлюють соціально-економічний, політичний і культурний розвиток суспільства на основі принципової орієнтації на майбутнє, на ті умови життя і професійної діяльності, у яких житиме й працюватиме випускник навчального закладу через 4–6 років. Для цього в освітньому процесі повинні фігурувати насамперед такі наукові знання, засоби навчання, освітні технології й методики, дисципліни і курси, які здатні відобразити фундаментальні моменти двоєдиного процесу інтеграції та диференціації в науці, використовувати досягнення кібернетики, синергетики та інших галузей знань, що виникають на стику наук і дають змогу виходити на системний рівень пізнання дійсності, бачити і використовувати механізми самоорганізації та саморозвитку явищ і процесів.

5. Зросла роль дистанційної освіти на основі використання сучасних і перспективних інформаційних, телекомунікаційних технологій і засобів віддаленого доступу до розподілених баз даних і

знань науково-технічної та навчально-методичної інформації. Розвиток цього напрямку є особливо важливим для країн, які мають велику територію. До таких країн належить і Україна. Створення ефективних систем дистанційного навчання у таких країнах не тільки суттєво підвищує доступність якісної освіти для значної частини населення, а й сприяє розв'язанню проблеми освіти для людей з руховими обмеженнями, а також для тієї частини населення, яка через якісь причини не може скористатися послугами стаціонарного навчання. Могутнім стимулом для розвитку дистанційного навчання є досягнення в області технологій навчання, засобів масової інформації та зв'язку. Ця форма навчання отримала загальне визнання і широко використовується у багатьох країнах світу. З її подальшим розвитком пов'язується розв'язання багатьох соціально-економічних, політичних і культурних проблем розвитку суспільства.

Умови існування людства у ХХІ ст. вимагають переходу до нової стратегії розвитку суспільства на основі знань і високоефективних технологій. Формування перспективної системи освіти, особливо з урахуванням тенденцій становлення віртуальних засобів навчання, є одним з найважливіших напрямків розвитку світового суспільства.

Література

1. Савченко О. Я. Дидактика: підручник для студентів педагогічних факультетів. — К.: Абрис, 1997.
2. Солдаткін В. І. Новий погляд на розвиток освіти // Соціс. — 1999. — № 11. — С. 84–90.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 т. — К.: Рад. шк., 1976. — Т. 2.